

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Моргунова Олександра Анатолійовича
на дисертацію Барікової Анни «Дискреція в реалізації норм фінансового
права», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне
право і процес; фінансове право; інформаційне право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена насамперед тим, що національна політика щодо формулювання норм фінансового відзначається євроінтеграційними здобутками, але не завжди враховує український контекст наявного правового поля, що зумовлює формування колізій у правозастосуванні.

Корупційні ризики, пов'язані зі здійсненням дискреції, необхідно мінімізувати. З цією метою потрібна виважена правова політика та однозначно визначені усталені процедури, що узгоджуються зі спеціальними юридичними нормами та положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру». Ефективне та правомірне здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права потребує типового порядку поведінки правозастосувачів. На нормативному та правозастосовному рівні межі такої дискреції є «розмитими», що зумовлює суперечливість здійснення компетенції суб'єктів публічного та приватного права в межах фінансових правовідносин. Важливо зважати на динамічний контекст практики правозастосування як в адміністративно-процедурному, так і процесуальному вимірах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується зі Стратегічною рамкою європейського освітнього простору (Стратегією європейського співробітництва в галузі освіти і навчання у 2021–2030 роки); Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Антикорупційною стратегією на 2021–2025 роки; Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженим

постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011 року № 942 (зі змінами та доповненнями); Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, закріпленими в Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженій постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21; Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454; Основними напрямками наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Висновки та рекомендації, що містить дисертація, достатньою мірою аргументовані та достовірні, ґрунтуються на широкій науковій та емпіричній базі. Наукові результати отримали належну апробацію. На особливу увагу заслуговує одноосібна монографія «Дискреція в правозастосуванні у фінансовому праві», що вийшла друком 2023 року. Як свідчить аналіз роботи, представлена дисертація є самостійним явищем.

Наукові положення, викладені у дисертації, ґрунтуються на грамотному використанні сучасних прийомів і методів наукового пізнання, які обрані дисертантом із врахуванням визначеної мети та сформульованих завдань відповідно до об'єкта та предмета дослідження. У роботі, зокрема автор використовувала такі методи для розгляду здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права в єдності їх соціального змісту та юридичної форми:

– загальнофілософські методи (діалектичний, герменевтичний, діяльнісний), які використовувалися для розкриття процесуального виміру дискреції в реалізації норм фінансового права (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3), фінансової деліктології (підрозділ 5.2) та інтеграційного правопорядку (підрозділ 5.3);

– загальнонаукові методи: емпіричні загальнонаукові методи спостереження, опису та порівняння застосовувалися для дослідження правової природи, цілей і видів дискреції в реалізації норм фінансового права (підрозділ 1.2) і висвітлення тенденцій правової політики (підрозділ 2.3). Загальнонаукові методи теоретичних досліджень (аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, єдність історичного та логічного, формалізація) були задіяні під час висвітлення наукових досліджень проблем становлення та розвитку цього правового інституту (підрозділ 1.1) і фінансової деліктології (підрозділ 5.2). Загальнологічні загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування й узагальнення, аналогія) використовувалися під час з'ясування принципів дискреції (підрозділ 1.3), способів подолання колізій для забезпечення правової визначеності дискреції в реалізації норм фінансового права (підрозділ 2.2);

– конкретно-наукові методи наукового пізнання: були задіяні формально-юридичний метод для характеристики нормативного виміру дискреції в реалізації норм фінансового права (підрозділ 2.1); порівняльно-правовий метод стосовно зарубіжного досвіду щодо дискреції в реалізації норм фінансового права (підрозділ 5.1), наукових досліджень проблем становлення та розвитку цього правового інституту (підрозділ 1.1); системно-структурний метод стосовно процедурного виміру дискреції в реалізації норм фінансового права (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3);

– соціологічний та статистичний методи, які було використано для обґрунтування результатів дослідження та узагальнення результатів проведеного опитування, а також емпіричних даних (підрозділи 2.3, 4.3, 5.2).

Варто відзначити, що нормативною основою дослідження є Конституція України, національні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які регламентують здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права, а також відповідне міжнародне та закордонне законодавство.

Емпіричну основу роботи становлять статистичні дані контрольних органів та Верховного Суду за 2017–2023 роки; результати анкетування 350 респондентів з-поміж осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб і представників бізнес-спільноти (53 суддів, 200 працівників апарату суду, 20 працівників Державної податкової служби у Київській області та Державної митної служби України, 67 поліцейських, 10 представників бізнес-спільноти); практика обліку податкового боргу контрольними органами станом на 01 вересня 2022 року; застосування персональних політико-економічних санкцій у 2021–2023 роках; тенденції надходження справ і матеріалів до судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у 2019–2023 роках і стан розгляду Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду справ і матеріалів у 2017–2023 роках; власний досвід роботи науковим консультантом відділу забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду; правова публіцистика та довідкові видання.

Достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджується також і актами впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальну, наукову та правозастосовну діяльність, зазначеними в додатках до дисертаційної роботи.

Зазначеним обумовлено високий ступінь наукової обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації. Фундаментальність та комплексність роботи проявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертантом предмета дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є глибоко авторською, ґрунтується на оригінальній дослідницькій парадигмі, має інноваційний характер. Представлена дисертаційна робота виконана в

контексті здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права. Примітно, що аналіз становлення та розвитку зазначеного інституту дискреції здійснюється шляхом осмислення доктринальних засад за темпорально-змістовним критерієм (с. 364).

Доречним і корисним є проведений автором у **Розділі 1 «Концептуальні засади дискреції в реалізації норм фінансового права»** аналіз, який дозволив дійти висновків про дискрецію як діяльність і родове поняття в контексті «її класифікації за видами суб'єктів, що зумовлює сутнісні характеристики цього процесу в нормативному, процедурному та процесуальному вимірах, які визначають видові характеристики цієї категорії з урахуванням ступеня нормативної визначеності владних приписів, строковості, межі дії в просторі, форми діяльності органу, ознак дискреційних повноважень тощо» (с. 98).

У **Розділі 2 «Нормативний вимір дискреції в реалізації норм фінансового права»** А. А. Барікова звертає увагу на «право юристів», яке створює нові норми тлумачення «державного права» щодо порядку реалізації такої дискреції (с. 161). Варто погодитись із думкою А. А. Барікової про глобальне право, яке «має бути гармонізованим, коли в країнах діють не просто однакові норми, а подібне тлумачення та застосування підходів, схоже регулювання відносин, з урахуванням національних особливостей життєдіяльності держави та суспільства»; інстанційна специфіка зумовлює врахування національним правом загальносистемних і змістовних стабільних положень глобального права (с. 160).

Заслуговує на увагу та підтримку пропозиція в **Розділі 3 «Процедурний вимір дискреції в реалізації норм фінансового права»** дисертанта забезпечити емпіричну спрямованість діяльності публічної адміністрації, коли інструменти діяльності публічної адміністрації щодо дискреції в реалізації норм фінансового права мають бути не лише регулятором суспільних відносин, але й засобом захисту прав, з урахуванням правосвідомості правозастосувачів під час здійснення правотворчості та

правореалізації, а «[е]кономіко-управлінський вимір такої діяльності необхідно інтерпретувати згідно з аксіологічними підходами, коли публічна адміністрація керується цінностями та суспільними інтересами, беручи до уваги оптимальний розподіл часу та ресурсів у процесі такої діяльності за належної участі всіх правозастосувачів» (с. 207). Автор наголосила, що баланс у дискреційних повноваженнях досягається з урахуванням наявних необхідних і достатніх змістовних підходів за умови оцінки підстав і сутності конкретної правозастосовної ситуації (с. 206).

Цікавим і корисним у контексті досліджуваної проблематики є приділення уваги в **Розділі 4 «Процесуальний вимір дискреції в реалізації норм фінансового права»** правовій судовій доктрині як прояву судової правотворчості, що створює умови для забезпечення усталеності та єдності судової практики, однакового підходу під час розв'язання спорів, з обмеження дискреційної складової такої діяльності, коли належно обґрунтована переконливість правильності такої судової інтерпретації юридичних норм «дозволяє перспективно застосовувати сформульовані правові позиції, вирішуючи подібні справи» (с. 292). Доречною є позиція автора, висловлена на с. 294, що суддівська нормотворчість у своїй основі має вибір і тлумачення фактів щодо необхідних для розв'язання спору.

Безперечно важливими є дослідження дисертанта, проведені в напрямку з'ясування в **Розділі 5 «Перспективи здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права»** на с. 357 унітарної концепції дискреційних повноважень як процесу нормативної конкретизації з огляду на частково заздалегідь визначені цілі, що релятивує різницю між політичним вибором і технічними оцінками, між знанням і волею, яка пронизує свободу розсуду в праві Європейського Союзу і в національних доктринах. Уважне опрацювання наявних підходів дало змогу автору зробити висновок, що в межах інтеграційного правопорядку з урахуванням юрисдикції на основі блокчейну забезпечується комплементарний вимір дискреції, враховуються фактичні обставини та відбувається постійна оцінка результатів прийнятих

рішень, а «[з]апровадження наднаціональних (регіональних) стандартів електронного суду на базі блокчейну дає можливість забезпечити поглиблену співпрацю під час розбудови єдиного правового простору, зокрема включаючи реалізацію дискреції» (с. 361).

Здійснюючи у процесі роботи критичний аналіз доктрини та практики правозастосування, присвяченої здійсненню дискреції в реалізації норм фінансового права, автор сформулювала низку інших висновків і пропозицій, які також характеризуються науковою новизною та практичною значущістю та є не менш важливими для підвищення ефективності систематизації права електронних комунікацій.

Усе викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація А. А. Барікової «Дискреція в реалізації норм фінансового права» виконана на високому теоретичному рівні, має значну наукову та практичну цінність. Автором сформульовано положення, що мають важливе значення для вдосконалення механізму здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній діяльності, а також в освітньому процесі.

Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу та дозволяє констатувати високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження. Структура і зміст роботи свідчать про цілеспрямованість і комплексний характер дослідження. Це дало можливість автору дійти результатів та обґрунтувати низку нових положень, які мають важливе значення для адміністративно-правової науки та практики.

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, досить повно

викладено в 45 наукових працях, зокрема в одноосібній монографії, 28 наукових статтях (із яких 27 статей опубліковано в наукових виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах), зокрема 19 статтях, опублікованих у національних фахових виданнях із юридичних дисциплін, 9 статтях – в іноземних виданнях (включаючи 2 статті у виданнях, проіндексованих у Scopus, та 3 статті – у Web of Science Core Collection), а також в 11 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і 5 працях, які додатково відображають наукові результати дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації відповідає встановленим для такого виду робіт вимогам. Кількість та обсяг публікацій, які розкривають основний зміст роботи, засвідчує достатній рівень апробації отриманих результатів.

Оцінка відповідності змісту реферату й основних положень дисертації. Дисертація є актуальною, своєчасною, має наукову новизну та важливе значення для розвитку правової науки. Робота характеризується глибиною дослідження, скрупульозністю підходу, точністю викладення дисертаційного матеріалу.

Аналіз виконаного А. А. Баріковою дисертаційного дослідження та реферату дає підстави для висновку про ідентичність змісту останнього й основних положень дисертації. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки обґрунтовано на підставі особистих досліджень автора, що дає змогу визнати її закінченим науковим дослідженням. Оформлення дисертації зауважень не викликає. Матеріал викладений системно, послідовно та грамотно, що дозволило дисертанту повною мірою розкрити зміст обраної теми та успішно досягти поставленої мети.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Попри вагомі здобутки дисертанта та надаючи загальну позитивну оцінку здійсненому дослідженню, варто вказати на окремі недоліки та дискусійні положення, що містяться в роботі.

1. На с. 93–94 автор, досліджуючи сутність синергетики, зазначає, що йдеться про «самоорганізацію та спільну дію дискреційних підсистем в стані

хаосу та порядку, коли на макроскопічному рівні відкритого та закритого плану формується оновлена структура фінансового права та відбувається її подальше функціонування щодо дискреції в реалізації норм фінансового права як альтернативно-хвильового соціально-історичного процесу. Як наслідок, відбувається саморух правової матерії». З приводу зазначеного відзначу, що в цілому я погоджуюсь із висловленою позицією автора, але дисертація тільки б виграла, якби цей аспект було розкрито детальніше, шляхом наведення конкретного та повного авторського бачення.

2. У підрозділі 2.1 дисертації автор тлумачить сутність актів органів місцевого самоврядування як правовстановлювальних нерегуляторних нормативних актів (с. 131). Підтримуючи таку пропозицію дисертанта все ж таки зауважу, що доречним вбачається порівняння порядку прийняття вказаних актів із процедурами, встановленими Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

3. У підрозділі дисертант пропонує виключити підпункт 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» (с. 152). Уважаємо, що в межах цього підрозділу потрібно було навести більш детальну аргументацію, а не лише викласти загальні міркування.

4. На стор. 78 автор указала на наявність легітимної мети відступу Верховної Ради України від принципу стабільності оподаткування в ситуації щодо підвищення у 2014 році ставок рентної плати. З наведеного виникає запитання, яке потребує уточнення: яким є авторське бачення щодо описаної ситуації? Дисертанту варто було б надати власне тлумачення.

5. Додатково зауважу, що в роботі варто приділити більше уваги порівнянню змістовних підходів рішень Європейського Суду з прав людини з правовими позиціями Верховного Суду, оскільки вони є одним з основних орієнтирів для розвитку національного законодавства, зокрема, щодо здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права.

Водночас необхідно наголосити, що наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, свідчать про складність та різноплановість

теми дослідження. На загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження А. А. Барікової вони суттєво не впливають і не знижують високий науковий рівень та практичне значення роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація «Дискреція в реалізації норм фінансового права» написана в науковому стилі, а завдання, наукова новизна та висновки логічно зв'язані між собою. Матеріал дослідження викладено послідовно та повністю розкриває тему роботи. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, оприлюднено авторкою в одноосібній монографії, наукових статтях, тезах доповідей на конференціях. Реферат дисертації відповідає її змісту та повністю показує основні положення та результати дослідження.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що дисертація Барікової Анни Анатоліївни є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке за актуальністю, новизною постановки та розв'язання досліджуваних проблем, теоретичним рівнем та практичною важливістю повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, що дає підстави клопотати перед спеціалізованою вченою радою розпочати відповідне кваліфікаційне провадження щодо здійснення публічного захисту дисертації Барікової Анни Анатоліївни та присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

ректор

**Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Олександр МОРГУНОВ